

AZ ARCHIPOETA ÉS A MAGYAR IRODALOM

Az Archipoeta néven ismert középkori latin költő, a híres *Gyónás* (*Confessio*) szerzője, a világirodalom legrejtélyesebb „névtelenjei” közé tartozik. Századokon keresztül az angol Walter (de) Mapes, oxfordi archidiakonus-szal (1198) azonosították vagy legalább is neki tulajdonították a *Gyónás* szerzőségét. Pontosan száztizenegy évvel ezelőtt aztán Jacob Grimm, a tudományos germanisztika megalapítója, váratlanul azzal a felfedezéssel lepte meg a világot, hogy az Archipoeta német vágáns költő, aki Reinald von Dassel kölni érseknek, Barbarossa Frigyes kancellárjának környezetéhez tartozott s költészetével a császár világuralmi törekvéseit, restaurációs politikáját szolgálta. Felfedezése történeti s nyelvi adatokon kívül jórészt szubjektív, érzelmi bizonyítékokra támaszkodott.¹

Míg az anglisztika — ha jól látom, — még ma is ragaszkodik a Mapes Archipoeta-azonosságához,² míg a romantisták kezdettől fogva kevés kivétellel s következetesen elutasították, de mindenesetre szkeptikusan fogadták (G. Paris, G. Gröber) s ma is elutasítják, a germanisták túlnyomó többségükben siettek magukévá tenni Grimm föltevését s idővel valóságos mítosszá építették ki azokat a gyér életrajzi adatokat, amelyeket az Archipoeta hitelesnek tartott tíz verséből elemeztek ki. A fordulat akkor következett be, amikor a hatalmasan fellendülő középlatin filológia kutatásainak homlokterébe állította az Archipoeta-problémát. Sikerült is számos szövegkritikai s más részletkérdést tisztázni, pl. azt, hogy pártfogójával, az érsekkel, Olaszországban találkozott első ízben, hogy ennek halála (1167) után nem adott többé életjelt magáról, hogy többek között Salernóban is járt s hogy verseinek javarészt román területen írta. Ezenkívül megállapította biblicizmusának és skolasztikus műveltségének terjedelmét, viszont egyet nem tudott: eloszlátni az Archipoeta kilétét s egész életét megülő mélységes homályt s megnyugtató módon eldönteni a költő származása körül megindult, folyton élesedő vitákat, amelyekbe a nemzeti hiúság és elfogultság is beleavatkozott. Ugyanakkor, persze, az is kiderült, hogy a költő nyelve, a középlatin, amelyre a feltevések és elméletek legtöbbje épült, nem tekinthető feltétlenül szilárd alapnak. Mert ez a

¹ A Walter- (Gualterus, Gauterus) név a XIV. századi kéziratokban bukkan fel első ízben. — L. Th. Wright, *The Latin Poems commonly attributed to W. Mapes*, London, 1841.

² Jac. Grimm, *Gedichte des Mittelalters auf König Friedrich den Staufer u. aus seiner sowie der nächstfolgenden Zeit*. Philologische und historische Abhandlungen der Königl. Akademie der Wissenschaften zu Berlin, 1843. — Kleine Schriften, 1886, III. 1—102.

³ Ezt teszi pl. a Jos. T. Shipleytől szerkesztett, *Dictionary of World Literature*, New York, 1943, Goliard címszáva, 336, W. Mapesnek tulajdonítván a *Confessio*-t.

nyelv, noha szókészletében, grammatikájában egyre több engedményt tesz a nemzeti nyelveknek, s mint az államapparátus, az egyház, az iskola, a tudomány, a deákmuveltségük nyelve már-már közel áll ahhoz, hogy élő nyelvvé váljék, mégis, mint egy nemzetfölötti közkeletűség nyelve nem fejezheti ki a gondolat és az érzelem közvetlen valóságát s a legszemélyibb gondolatot és érzelmet is semlegesíti. Kiderült, hogy pl. azokkal a (nyelvi, helyesírási, rímtechnikai) germanizmusokkal szemben, amelyekkel az egyik fél az Archipoeta német származását bizonyítja, ugyanannyi ugyanolyan romanizmus állítható szembe, aminek alapján a másik fél a francia vagy az olasz származást véli bizonyíthatónak.

Az egész nyelvi vita természetére és menetére jellemző, hogy végül egyetlen verssor, az Archipoeta első, Olaszországban keletkezett költeményének azon verssora körül összpontosult, amelyben ő a „transmontanus“-ok nevében „az érsekhez, mint transmontanus“-hoz folyamodik, segítsen rajtuk: „Et Transmontanos, vir Transmontane, iuva nos!“ Már most tudvalévő, hogy a „Transmontanus“, akárcsak a „Transalpinus“ vagy „Ultramontanus“ középkori politikai, egyházi szóhasználatának s a beszélő földrajzi helyének megfelelően egyaránt jelenthet Alpesek-inneni olaszt s Alpeseken-túli németet, franciát, burgundit. Ezen az alapon tehát az Archipoeta egyaránt minősíthető németnek, olasznak, franciának, burgundinak, föltéve, persze, hogy sikerül ezt verseinek ideológiai-politikai tartalmával összhangba hozni.

W. von Steinen érdeme, hogy a transmontanus jelentéstani s fogalomtörténeti értelmezéséből kiindulva, de ezt túlhaladva, olyan ideológiai-politikai, emberi-érzületi szempontok figyelembevételével próbálta igazolni az Archipoeta olasz származását, amelyek mindenesetre szilárdabb talajon mozognak, mint a Grimm-elmélet érvei.

Már rámutattunk arra, hogy az Archipoeta ideológiai-politikai magatartását Barbarossa világuralmi koncepciója, olasz politikája határozza meg. Grimm és követői éppen ezen az alapon formáltak jogot a költőhöz. Holott ez sohasem tagadta, hogy a kölni érsekhez, a császár politikájához való viszonyát kifejezetten szolgálati viszonynak tekinti s természetesnek tartja, hogy szolgálatáért megkapja a bérét. S ha gazdáját és pártfogóját elkíséri Burgundba, Németországba, ha Kölnben jár, ebben is csak merő szolgálatot lát, sohasem érzi és mutatja a hazatalálás, a viszontlátás örömét. Tíz költeményében a legkisebb nyom, a leghalványabb célzás, a legjelentéktelenebb földrajzi utalás sem árulja el, hogy a szolgálaton kívül más emberi-érzelmi szál is kötné a császárhoz, Németországhoz, a német néphez. (Már csak ezért is súlyos perspektivikus tévedés volt, közvetlenül a német politikai költészet legnagyobb képviselője, W. von der Vogelweide mellett jelölni ki a helyét!) Hogy azonban ez a magatartása éppenséggel nem vonható egy kalap alá a vágánsok sokat emlegetett kozmopolitizmusával, az „ubi bene, ibi patria“-hitvallással, amely nem ismer sem nemzeti, sem földrajzi határt, erre nézve a legjobb ellenpélda az Archipoeta maga. Költészetének atmoszférája félreérthetetlenül olasz, de mindenesetre olasz elemekkel teljes. Ami földrajzi hely-, városnév, politikai célzás akad verseiben, az kivétel nélkül Olaszországra s itt is Lombardiára vonatkozik. Semmi kétség, itt ismeri ki magát a legjobban. S ez nem lehet véletlen. De ami a legfeltűnőbb: Amikor Milano feldúlása után (1162) az északolasz Novarában himnikus verssel köszönti a diadalmas császárt, azt várnók, hogy végre szóhoz jut a német ember. Ehelyett három versszakon át olyan megkülönböztetett érzelmi hangsúllyal s annyi melegséggel ünnepli Novarát, ahogyan soha német városról vagy Németországról nem beszélt.

s ahogyan csak szülőföldjéről szokott beszélni az ember. Az ilyen sorok: Carmine, Novaria, semper meo vives... Inter urbes alias eris laude dives... Letare, Novaria, nunquam vetus fies, Meus tu carminibus renovari scies — valóban többet árulnak el a költő érzéseiből, mint a legmagasabb himnikus pátosz.⁴

(Volt a vitának néhány pozitív mellékterméke, köztük a legfontosabb: megerősíti azt a tézist, hogy a vágáns vers, vágáns versszak és rímtechnika román, közelebbbről: francia területen alakul ki s ott is éri el legmagasabb művészi fokát. Figyelemreméltó tény az is, hogy az Archipoetát közvetlenül megelőző időből, német nyelvterületen mindössze kétszer kerül elő a vágáns versszak, Rachewinnél, Otto von Freising „notarius“-ánál.)⁵

Az Archipoeta világhírét annak a költeményének köszönheti, amely *Gyónás* (Confessio) címen terjedt el Európaszerte kéziratban, élelőszóval, a XVI—XVII. század óta pedig nyomtatásban is. Minden országnak, népnek jutott belőle, a magyarnak is.⁶ A költemény népszerűségének nyitja mindenkéltől az a hallatlan merészség, amellyel a keresztény „bűnbánat szentség“-nek legfontosabb részét, a gyónást, a gyónás formáját, technikáját profanizálja s ezzel, ha csak néhány versszak időtartamára is, könnyít azon a szörnyű lidércnyomáson, amellyel a siralom-völgy, a világmegvetés, aszkézis ideológiája, a túlvilági büntetéstől való állandó rettegés nehezedik a középkori ember tudatára. Ehhez járul a virtuozitás, amellyel kimeríti a nyelvi-ritmikái, formai „közkeletűség“, a vágáns vers minden lehetőségét. Ez még nem humanizmus vagy renaissance, de van benne néhány elem, amely már a feudális bázist ostromolja, valami új embertípusból, amely érzékeinek első szabadságát és mámorát élvezzi, de ugyanakkor bölcs mértéktartással féken is tudja tartani őket. S éppen ez a magatartás az, ami pár száz év múlva megkapja a humanista Goethét s két csodálatos versének megírására inspirálja.

A *Confessio*⁷ terjedelme kéziratokként 14 és 30 versszak között váltakozik. Formájára, mint a hosszabb vágáns költeményekre általában, jellemző az atektónikus, szabad szerkezet. Más szóval: a közös ideológiai-motivális kereten belül egyes versszakcsoportoknak vagy akár egyes versszakoknak meg-

⁴ Az újabb Archipoeta-irodalomhoz: B. Schmeidler, *Zum Archipoeta*, Historische Vjhrsschrift, 1911, 367. — H. Brinkmann, *Zur Persönlichkeit des Archipoeta*, GRM. 1925, 102. — O. Meissner, *Festschrift f. O. Walzel*, 1924, 34. — Fr. Panzer, *Italische Normannen in der d. Heldensage*, 1925, 73. — W. Stapel, *Des Archipoeten erhaltene Gedichte*, 1927. M. Manitius, *Die Gedichte des A.*, 1927. — W. Stammler, *Verfasserlexikon*, I. 1931, 107. — G. Ehrismann, *Geschichte d. d. Literatur bis zum Ausgange des Mittelalters*, II., 1935, 215. — E. R. Curtius, *Der Archipoeta und der Stil mittelalterlicher Dichtung*, Rom. Forschungen, 54. — M. Buchner, *Pseudo-Turpin, Rainald von Dassel und der Archipoet*, Zschrft. für franz. Sprache u. Literatur, 1928, 67. (a francia eredet mellett). — H. Meyer-Benfey, *War der Archipoet ein Deutscher*, Zschrft. f. d. Altertum, 1935, 71, 201. (provencei eredet). — W. von Steinen, *Die Heimat des Erzpoeten*, u. o. 72, 97 (olasz eredet). — A. Schumann, Zschrft. für franz. Philologie, 56, 222. (lotaringiai vagy burgundi eredet). — A vita ismeretése és az idegen eredet megkísérelt cáfolata: K. Langosch, *Der Archipoeta war ein Deutscher*. Histor. Vierteljahrsschrift, 1935, 435. és D. Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft, 15. 202.

⁵ L. Wattenbach, *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, München, 1873, 687. — A vágánsversszakról: I. Schreiber, *Die Vagantenstrophe in der mittelateinischen Dichtung*, Strassburg, 1894.

⁶ Kardos Tibor, *Deák műveltség és m. renaissance*, 1939, 68.

⁷ Más címen: Poete c.; Ridmuc episcopi Gulii; Confessio Goliae; Incipit c. eiusdem; Item Gulardus de vitae suae mutacione. L. Schmeidler, 391.

van a maguk viszonylagos vagy abszolút önállósága. Ez lehetővé teszi, hogy idegen versszakok tapadhatnak az összöveghez (ilyen idegen eredetűnek bizonyult *Carmina Burana*-beli változatának harminc versszakából az utolsó öt,) anélkül, hogy ez bárminemű belső változással járna, hogy kisebb-nagyobb versszakcsoportok vagy akáresak egyes versszakok kiválnak az összefüggésből s önálló életet kezdenek. Így vált ki belőle s járta be dallá önállósodva cím nélkül vagy *Cantilena potatoria* címen a *Confessio* öt verszaka a világot. De — amint látni fogjuk — arra is van példa, hogy egyes sorai egymással vagy idegen eredetű verssorokkal keveredve váltak közkeletűekké.

Mindezt el kellett mondanunk általános tájékoztatóul, hogy nagyobb távlatához s szilárdabb bázishoz juttassuk a magyar Archipoeta-problémát, amely mindeddig mintha kissé légüres térben mozgott volna. Mert hogy ilyen problémánk van, az kiderül az utolsó évek irodalomtörténeti és folklór-kutatásai-ból. Pálóczi-Horváth *Ötödfélszáz Énekei*-nek kiadása pedig egyenesen napirendre tűzi s szükségessé teszi, hogy foglalkozzunk vele, pontosabban: hogy tiszta helyzetet teremtsünk a *Cantilena potatoria*-nak meglepően nagyszámú magyar származéka és változata körül, amelyek látszatra váratlanul, minden előzmény nélkül bukkannak fel a XVIII. század vége felé s a XVIII—XIX. század fordulóján. A kései időpont s a nagy szám úgyszólván egyedülálló jelenség a *Cantilena* újabkori történetében, de nem szabad ahhoz a perspektívikus tévedéshez vezetnie, mintha a magyar változatok feljegyzésének időpontja összeesnék a dal magyarnyelvű életének kezdetével. Hiszen — hogy egy szomszédos területről vett példára hivatkozzam — a magyar szókincs szláv vagy latin elemeinek kései szótározása sem jelenti okvetlenül azt, mintha a szótározás időpontja előtt nem éltek volna.

Szabolcsi Bence a *Kodály-Emlékkönyv*-ben (74) foglalkozik a *Cantilena potatoria*-val, mégpedig a vágáns költészet összefüggésében. „Messzibbre ágazik“, írja itt, „a goliárd-költészet egyik legnépszerűbb emlékének az Archipoétától vagy talán Walter Mapestől eredő híres „Gyónás“ egyik önálló életre kelt és szabadon variált töredékének, a „Meum est propositum“ szövegű dalnak magyarországi pályafutása. Németországban Bürgernek egy 1771-i német nyelvű átköltése elevenítette fel; s magyarországi elterjedése — épp XVIII. századvégi gyűjteményeink adnak róla nálunk először hírt — összefügghet németországi reneszánszával.“ Valóban, a dal németországi kultuszában fordulót jelent Bürger átköltése, ha nem is egészen abban az értelemben, ahogyan Szabolcsi gondolja. Igaz, az átköltött dal, amelyet Bürger maga is isteni „Saulied“-nek nevez s amely magán viseli a költő féktelen, رهள்ளis természetének minden jelét,⁸ már néhány évvel a megjelenése (1778) után megzenésítve népszerű diákdallá, „kocsmadal“-lá válik, 1782 óta pedig a német dalgyűjtemények alapállományához tartozik.⁹ Emellett azonban diákszájon tovább él az összövegnek, a századok óta elterjedt *Cantilena potatoria*-nak, egyik-másik latinnyelvű változata, amelyet — eddigi tudomásunk sze-

⁸ Jellemző, hogy amikor J. Grimm első ízben veti fel az Archipoeta német származásának gondolatát, ebben jó része van annak, hogy megkapja a két költő elemi rokonsága.

⁹ *Akademisches Liederbuch* 1. Dessau-Leipzig, 1782. — *Allgemeine Blumenlese der Deutschen*. Zürich, 1784. — *Trink- u. Commersch-Lieder*. Halle, 1791. — Erk-Böhme, *Deutscher Liederhort*, III., Leipzig, 1894, 493. — Más, korai dallama: Chr. Gottl. Neefe, *Vademecum für Liebhaber des Gesanges u. Klavieres*, Leipzig, 1780. 14. — L. A. Kopp, *Burschenschaftliche Blätter*, VII. — V. ö. C. Enders, *Zur Geschichte des Gaudeamus igitur*, Euphorion 1904. 401.

rint — egy nem kevésbé ismert és népszerű diákdal, a *Lauriger Horatius* dallamára énekeltek.¹⁰ Ha pedig mindenáron rágaszkodunk a renaissance-fogalomhoz s határozott személyhez akarjuk kötni, akkor itt van Goethe, akinek már említett két dalában hatszáz év után — középkori elemeitől megszabadulva, humanizálódva, a lírai művészet legmagasabb fokán valóban újjászületik egyfelől az egész *Gyónás* (*Generalbeichte*, 1802), másfelől külön a *Cantilena* (Tischlied, 1802) emberi magva. (Motivális vonatkozásában formailag-ritmikailag még egy harmadik Goethe-vers, az *Offene Tafel*, is idetartozik, jeléül annak, milyen mély benyomást tett Goethére a *Cantilena*, amelynek egyéb régebbi német „átköltései“ közül még csak kettőt emelünk ki: Fr. L. Stolberg *Rundgesang*-ját s Joh. Heinrich Vossnak a dán Baggesen nyomán írt *Rauschlied*-jét, mint mindmáig ismeretlen két adatot a *Cantilena* „világtörténeté“-hez.)

De tartozunk az igazságnak azzal a megállapítással, hogy Bürgernek a *Cantilena* európai, tehát magyar történetében is van egy olyan jelentősége, amelyet eddig senki sem méltatott figyelemre, talán mert ez a *Cantilena* latin szövegével, nem pedig német átköltésével van kapcsolatban.

Noha Németország is azok közé az országok közé tartozott, ahol időnkint talán elhomályosult, de sohasem szakadt meg teljesen a *Cantilena* élő és énekelte folytonossága, „klasszikus“, csonkítatlan összövegének ismerete még jóval a XVIII. századon innen is jóformán inkább csak a literátusoknak és filológusoknak egy aránylag szűk körére szorítkozik. Már most Bürger azáltal, hogy verseinek 1778-iki gyűjteményében a *Zechlied* előtt „ritkasága“ és „bohó jellege“ miatt lenyomatja ezt a szöveget, minden latinul értő olvasója számára most első ízben teszi hozzáférhetővé. Ebben, de csakis ebben az értelemben valóban jogunk van egy bizonyos renaissanceról beszélni.¹¹

De ez még nem minden. Bürger a latin szöveget egyik barátjától, H. Chr. Boietól, a nálunk is népszerű göttingeni „Musenalmanach“ szerkesztőjétől kapta, aki vele együtt tagja volt a „Hainbund“ néven ismert szabad írói szövetségnek.¹² A „Hainbund“ tudvalevőleg provinciális változata az átfogóbb s az egész német nyelvterületre kiterjedő „Sturm und Drang“-mozgalomnak. A néphez való új viszonyában, Rousseau és Shakespeare követésében, Osszián-rajongásában, érzelmességében, elvont zsarnokgyűlöletében, patriotizmusában is az új polgárság kezdeti osztályharca, ideológiai tanácsstalanságában pedig írói társadalmi helyzetének éretlensége tükröződik. Ha feltámasztja

¹⁰ Egy ideológiai körbe tartozik a *Gaudeamus igitur*-ral s a *Cantilena*-val:

*Lauriger Horatius, quam dixisti verum;
Fugit Euro citius tempus edax rerum,
Ubi sunt, o pocula dulciora melle!
Rixae pax et oscula rubentis puellae?*

(Erk-Böhme, III. 49.) Németül G. Schwab *Commersbuch*-jában (1815). Az egész probléma-körhöz: A. Kopp, *Deutsches Volks- u. Studentenlied in vorklassischer Zeit*, Berlin, 1899.

¹¹ Amikor B. J. Docen († 1828), aki pedig kora legtájékozottabb germanistái közé tartozik, egy müncheni kéziratból kiadja a *Phyllis* és *Florát* (Aretin, *Beiträge zur Geschichte und Literatur*, 1806, 9) úgyszólván mint ismeretlen említi a *Confessio*-t, amely még felfedezésre vár, s mindössze Pol. Leyser egyik bibliográfiai jegyzetére (*Historia poetarum et poematum mediæ ævi*, 1727) és Bürgerre tud hivatkozni.

¹² Boie levele Bürgerhez, 1772 szept. 21.

a német középkort, a gótikát, a Minnesangot, Hans Sachsot, Dürert, a vágáns költészetet, ebben nem romantikus nosztalgia vezeti, hanem az a remény, hogy ideológiai segítséget talál náluk.

Bürger néhányadmagával a mozgalom legradikálisabb szárnyához tartozik. Élete, költészete, főleg balladaköltészete egyetlen tiltakozás esztétikailag a klasszikus ideológia, politikailag a feudálabzolutizmus, az elnyomás minden formája ellen. Innen többek között legballadikusabb balladájának, a *Lenoré*-nak példátlan visszhangja a forradalmasodó vagy már a forradalom lázában élő Európában. Nos, amint Boievel váltott leveleiből kiderül, a kilügzött, elvtelen és jellegtelen anakreontikus költészet ellen irányuló tendenciájával, a *Cantilena* latin szövegének közreadása s „átköltése“ szintén ebbe a politikai-ideológiai összefüggésbe tartozik, csakúgy, mint Bürger híres *Pervigilium Veneris*-fordítása. (Pontosan idevág, hogy pl. Herder híres népdalgyűjteményében, a *Volkslieder*-ben, amely meglehetősen tágan értelmezi a népköltészet fogalmát, közli Walter Mapesnek a papok nőtlensége ellen írt versét s jegyzetben utal a *Confessio*-ra is.)¹³

A marxista-leninista világnézetben alapuló irodalomtudomány éppen-séggel nem tagadja a nemzeti irodalmak kölcsönhatásának lehetőségét, haladó társadalmi eszmék, ideológiák, filozófiai és esztétikai nézetek, magasrendű irodalmi alkotások példamutató, nagykorúsító hatását, sőt megkülönböztetett jelentőséget tulajdonít ennek a hatásnak mindazokban az esetekben, amikor időszerű, ideológiai-politikai, társadalmi szükségletek kielégítéséről van szó. De ugyanakkor élesen elkülöníti a maga módszerét a polgári hatáskutatásnak idealista vagy pozitívista összehasonlító módszerétől, amely túlteszi magát téren, időn, konkrét társadalmi léten és szükségleteken, s kölcsönzést, utánzást szimatol ott is, ahol a „hasonló társadalmi szerkezet a felépítményben is gyakran a legapróbb részletekig menő hasonló jelenségeket hoz létre“ (Mejlah).

Ha már most ilyen megfontolások alapján vizsgáljuk azt a tézist, vajjon a *Meum est propositum* magyarországi elterjedése összefügg-e a Bürger jegyében álló németországi renaissanceával, olyan eredményekhez jutunk, amelyek túlnőnek egy magában véve nem is nagy jelentőségű részletprobléma körén s valóban távolabbi összefüggésekre utalnak.

Nem mondunk újat azzal a megállapításunkkal, hogy Bürger a Kazinczykor ébresztő szellemei közé tartozik. Népköltészet iránti érdeklődésünk éppen olyan kevésbé képzelhető el az ő külső segítsége, mint a Herder elméleti-gyakorlati ösztönzése és útmutatása nélkül. A rokon feltételek és viszonyok között kibontakozó Csokonai számára jó ideig ő az egyik követendő példakép ízlésben, modorban, formában. Amiben nincsen semmi szégyelni való. Hiszen Walter Scott is Bürger *Lenore*-ját fordítva lép az irodalomba, az olasz Berchet a *Lenore* jegyében harcol a klasszikus ideológia és az osztrák elnyomás ellen s az orosz Zsukovszkij is Bürgerben látja a ballada egyik mesterét.¹⁴

Az akkor még Walter Mapesnek tulajdonított *Cantilena*-ra is ő hívja fel néhány literátorunk és műkedvelőnk figyelmét, noha a dalnak magának szélesebb népi körben való elterjedése nem áll összefüggésben vele.

¹³ Ezek után nem meglepő, hogy a „Hain“ költőinek (Höltynek, Fr. L. Stolbergnek, M. Millernek, Joh. H. Vossnak) vágánsritmust követő verseiből egész kis antológiát állíthattunk össze. Leggyakrabban Joh. Martin Miller, a „Siegwart“ írója él vele.

¹⁴ L. erről: Turóczi-Trostler, *Csokonai forrásaihoz*, EPhK, 1912; Bürger és Petőfi, u. o. 1913; *Realizmus és irodalomtörténet*, 1946, 9.

Azt hiszem, Ráday Gedeont sem kell felfedeznem. Polgári irodalomtörténetírásunk azzal a kegyelettel és tisztelettel foglalkozott vele,¹⁵ amely kijár a rokonszenves, aulikus főúrnak, a műpártolónak, Kazinczy barátjának és irodalmi inspirátorának. Kiemelte verstani reformját, kezdeményező szerepét Árpád feltámasztása, Zrínyi újjáértékelése, a magyar Osszián-kultusz körül. De itt aztán meg is állt, s nem vette észre, mert képtelen volt észrevenni Ráday óvatos, de végeredményében pozitív viszonyát a francia és német felvilágosodáshoz s hogy éppen kezdeményezéseivel, pl. Osszián-fordításával, milyen érzékenyen reagál kora európai irodalmának új, haladó tendenciáira. Még kevésbé volt abban a helyzetben, hogy fölismerte volna, micsoda jelentősége van annak, hogy Ráday lefordítja a *Cantilena potatoriát*, noha a fordítás tényét természetesen tudomásul vette.

Ráday fordítása „Mapes Gvalthernek kortsma-dalá“ címen 1790-ben, az *Orpheus* II. (július, 290—293.) kötetében jelent meg. (Egy jegyzetében Bürger fordítására utal.) Nyilván Bürger példáját követi abban, hogy ő is lenyomatja a vers latin szövegét, amely egyetlen szó híján egyezik a Bürgerével.¹⁶ Viszont az ő „Kortsma-dal“-a nem modernizáló átköltés, mint a Bürgeré, hanem tartalomban, formában a pontoskodásig hű mása a latinnak s mint ilyennek, mint látni fogjuk, talán mindössze egy egykorú megfelelője akad a XVIII. század irodalmában, s az is Pesten jelent meg.

Bizonyára nem én vagyok az egyetlen és első, akinek feltűnt, hogy Ráday műveinek Váczy-féle kritikai kiadásában (77—78. l.), nem tudni miért, de bizonyára nem véletlenül, a *Kortsma-dal* az utolsó versszak utolsó sorát kivéve az értelmetlenségig meg van csonkítva. Ha meggondoljuk, milyen különleges hely illeti meg Ráday fordítását (első szabályos, irodalmi vágáns versünk) nemcsak a magyar, hanem a világköltészetben is, elsősorban megjelenésének időpontja miatt, azt hiszem, nem felesleges, ha most, 163 év után újra napvilágra hozzuk, mégpedig latin eredetijével együtt:

*Mihi est propositum in taberna mori
Vinum sit appositum morientis ori;
Ut dicant, cum venerint, angelorum chori:
Deus sit propitius huic potatori.*

*Poculis accenditur animi lucerna;
Cor imbutum nectare volat ad superna,
Mihi sapit melius vinum in taberna,
Quam quod aqua miscuit Praesulis Pincerna.*

*Suum cuique proprium dat natura munus;
Ego nunquam potui scribere ieiunus,
Me ieiunum vincere posset puer unus,
Sittim ac ieiunium odi tanquam funus.*

*Tales versus facio quale vinum bibo,
Ac non possum scribere nisi sumto cibo,
Nihil valet penitus quod ieiunus scribo
Nasonem post calices carmine praeibo*

*Szándékom hogy éltemet végezzem kortszába
Haldokló számhoz közel bor legyen kannába
Hadd mondják az angyalok ama végórába
Isten e nagy Ihatót vegye oltalmába
A bor és szövétneke, Böltesség sáfára;
De tsuszóbb a kortsmai, s jobb innjem
[számára,
Mint akit vízzel kever a püspök költsára.*

*Tehetségéről szokás kit-kít megdicsírni;
Ám nem tudtam soha is verset szomján írni,
Engem tsak egy gyermek-is meg-tud éhen bírni
S nekem mintsem koplalást jobb halált igérni.*

*Ollyan versem a millyen bort gyomromba
[főzők,
Járják eh hassal fejem tsak tompító gőzők,
Munkám egy babot sem ér, kin szomján
[kérőzők,
Bor-korsok közt Násót is könnyen megelőzők.*

¹⁵ Az az arckép, amelyet Arany rajzolt róla, még ma is „modernebbül“ hat, mint akár Váczy János bevezetése (*Gróf Ráday Gedeon összes munkái*, 1892), akár Vas Margit értekezése, *Ráday Gedeon élete és munkássága*, 1932.

¹⁶ A második versszak harmadik sorában — *Mihi sapit dulcius vinum in taberna* — Büngerri „dulcius“-a helyett Rádaynál *melius*. (A *Carmina Burana* szövegében is „dulcius“.)

*Mihi nunquam Spiritus Prophetiae datur,
Non nisi cum fuerit venter bene satur.
Cum in arce cerebri Bacchus dominatur,
In me Phoebus irruit et miranda fatur.*

*Buta elmében soha egy vers sintsen készen,
Valameddig gégém jól magához nem vészen,
De mihelyt az Agyvelőm ura Bacchus leszen,
Phoebus belém bérohan, és tsudákat téssen.*

Amikor Ráday hozzáfog „Árpádról írandó bajnoki ének“-éhez, hirtelen fölébred aulikus lelkiismerete, visszajed a maga patrióta merészségétől s mentegetőzve idézi Józsefet, az „Austriai Ház legdrágább, legszentebb szemefényét“:

*„Ne bánd, ne bánd, hogy most pennám Árpádról ír.
Ne bánd ez egyszer most, mert lesz, ha még én élek,
Bizony lesz oly idő (add Isten érnem ell),
Melyben triumphusid az égig viszem fel,
S virtusidról ennél készültb verssel beszélék.“*

Valami hasonló visszahökölést látni abban, ahogyan „Mapes mentsége“ című versében a kényes ízlésű műkedvelő gyengíteni szeretné a *Kortsmadal* plebejus és rebellis hangját, gúnyra magyarázván a költőnek a bormámorról, mint a művészi ihlet forrásáról való felfogását, s ahogyan szembeállítja vele a racionalista poetika szabályaihoz, a józanokossághoz igazodó költő típusát.

A *Mapes mentsége* ideológiatörténetileg, de mint az Archipoetának egyetlen önálló magyarnyelvű visszhangja s mint névhez köthető eredeti vágás versünk igen figyelemreméltó teljesítmény. Elég lesz három legjellemzőbb versszakát idézni:

*A józan a részegest mindenben előzi,
Mert fejében nem kereng a bényelt bor gőzi,
Elméjében verseit addig s addig jőzi,
Meg Márohoz közelít s Násót néha gőzi.*

*Olykor a józannál sincs a vers mindig készen,
De elméje csakhamar kiderül egészen,
Mely ha elragadtatik s józan részeg leszen:
Phoebus belé bérohan és csudákat téssen.*

*Én, Mápés, e kortsmadalt ilyenképen értem,
Melynek könnyű folyását nemcsak megdicsértem,
Hanem deák lábait magyar fülhöz mértem:
Nyertes! ha csak árnyékként szépségét elértem.*

Ráday *Kortsmadal*-a legalább is mint adat és emlék sohasem merült az irodalomtörténeti tudat színe alá. Ezzel szemben mind a mai napig — a német kutatás számára is — teljesen ismeretlen maradt a *Cantilena potatoriá*-nak egy német fordítása, amely négy évvel Bürger átköltése után, 1781-ben jelent meg, még pedig kimutathatóan Pesten s ezért külön figyelmet érdemel. A fordító, Heinrich Gottfried Bretschneider (1739—1810) ahhoz a jól ismert felemás kalandor írótypushoz tartozik, amelynek annyi változatát produkálta a társadalmi és politikai átalakulás, az esedékes forradalom várakozásában élő, megbolygatott XVIII. század. A thüringiai Geraban született. Résztvett a hét-éves háborúban, megfordult Londonban, Hollandiában és Párizsban; Berlinben egy életre szóló barátságot kötött Nicolaival, a porosz vulgáris felvilágosodás vezérével. Levelezésük kimeríthetetlen kultúrtörténeti kútfő. Szabadkőműves, a jezsuiták, a klerikalizmus esküdt ellensége, II. József bizalmasa és hirszerzője. Lembergi könyvtáros korában Martinoviccsal is megismerkedik. Az osztrák és magyar felvilágosodás, az osztrák-magyar szabadkőművesség törté-

nete éppen olyan kevésbé képzelhető el nélküle, mint pl. a germanisztika előtörténete. Élete mozgalmasabb és izgalmasabb, mint művei, amelyek közül csak néhány verse, Werther-paródiája, önéletrajza s egy magyar vonatkozású bécsi regénye élte túl korát. Magyarországi tartózkodása — (1777—1778. kerületi vicekapitány Versecen, 1779—1784. a budai egyetemi könyvtár harmadik könyvtárosa) — teljesen a felvilágosodás és kultúrközvetítés jegyében áll. Munkatársa a *Ratio educationis*-nak. Német népdalokat, régi könyveket, kéziratokat gyűjt. Így terelődik figyelme a régi német irodalomra, Fischartra, Grimmshausenra s minden bizonnyal a vágáns költészetre, Mapesre is, akiben akkoriban sokan a felvilágosodás egyik előhírnökét látták. S így jut arra a gondolatra, hogy lefordítja a *Meum est propositum*-ot. Fordítása, a latin szöveggel együtt, verseinek gyűjteményében (*Fabeln, Romanzen und Sinngedichte*) olvasható, amelyet éppen Ráday pesti könyvszállító, Weingand és Köpff adtak ki. Mindez csak azt bizonyítja, hogy kellett lenni egy közös ideológiai légkörnek, amely megmagyarázza, miért esik a német Bürgernek, Bretschneidernek, a magyar Rádaynak, s mint látni fogjuk, még néhány magyar kortársának pontosan erre az egy költeményre a választása. Hogy Rádayra vonatkozólag is eloszlassunk minden objektív kételyt: tudjuk, hogy személyesen ismeri Bretschneidert s hogy verseskönyve megfordul a kezén. Bürger fordítására hivatkozva a Bretschneiderét is megemlíti, mint amely irányadó lehetett számára abban a tekintetben, hogy átköltés helyett formahű fordítást adjon.

Amilyen szükségesnek látszott, hogy kiemeljük történeti elszigeteltségéből Ráday *Kortsmadal*-át, éppen olyan megokoltnak érezzük, hogy föltámaszszuk poraiból Bretschneider „Trinklied“-jét is, amely mindenképen „egyszeri“ olvasatnak számít: legalább eddigi tudomásunk szerint a *Cantilená*-nak egyik első modern, tartalmában, formájában hű nemzeti nyelvű fordítása a világ-irodalomban.¹⁷

TRINKLIED.

*In der Schenke fahr ich ab, und das ist³⁶ mein Wille.
Dass man mir, beym letzten Hauch noch die Gläser fülle,
Triffst mich denn der Engel Chor, bey dem vollen Becher;
Nun so ruft es: Gnade Gott! diesem frommen Zecher.*

*Nur der edle Rebensaft bringt den Geist in Hitze,
Nur bey Nektar schwingt er sich, bis zur Pindus Spitze.
Was des Gastwirths Zapfen gibt, kann mich mehr erfrischen,
Als des Bischofs Tafelwein, den die Diener mischen.*

*Jeder Mensch hat auf der Welt seine eigne Gabe,
Nüchtern überwindet mich auch der kleinste Knabe;
Was ich nüchtern schreiben will, geht nicht von der Stelle,
Durst und Hunger hass ich mehr, als wie Tod und Hölle.*

¹⁷ A szerény Bretschneider-irodalom jórészt életrajzi vonatkozású. A minket érdeklő összefüggésekkel alig vagy épenséggel nem foglalkozik. Életére vonatkozólag mindmáig legkiadósabb forrásunk: K. Fr. Linger, *Denkwürdigkeiten aus dem Leben des k. k. Hofrats H. G. von Bretschneider. 1739- bis 1810.* ... Wien u. Leipzig, 1892. — Két magyar értekezés is foglalkozik vele (Szent-Királyi Margit: *H. G. von Bretschneider első budai évei, 1777—82.* B.-pest, 1938. és Szabó Margit: *H. G. von Bretschneider budai tartózkodása, 1782—1784.* B.-pest, 1942). Egyetlen érdemük, hogy lenyomatják Bretschneidernek Fr. Nicolaihoz írt leveleit Gragger R. másolatában és jegyzeteivel. Kívánatos volna Bretschneider folklorisztikai, germanisztikai működésének s a magyar felvilágosodás történetében betöltött szerepének beható ismertetése.

*Wie der Wein, so klappt der Reim, das ist Dichter Weise,
Keine Feder setz ich an, ohne Trank und Speise,
Das ist keinen Teufel werth, was ich schreibe nüchtern,
Und berauscht, da zählt man mich zu den grössten Dichtern.*

*Mich erfüllt ein hoher Geist, Weissheit vorzutragen,
Aber, Freunde! merkt es wohl, nur bey vollem Magen,
Mich begeistert kein Apoll, wenn ich nüchtern singe,
Aber wenn mich Bachus labt, red ich Wunderdinge.¹⁸*

Amit az utolsó évek kutatómunkája a *Cantilena potatoria* magyar vagy magyarországi anyagából feltárt, alig tekinthető többnek statisztikai, de még csak statisztikai szempontból sem kifogástalan anyagnál.¹⁹ Ha megnézzük ezt a látszólag összefüggéstelen, látszólag kaotikus anyagot, két típus válik ki belőle, amelyek többé-kevésbé összefüggésbe hozhatók egymással.

Az egyik az öt versszakból álló „irodalmi“ típus, amely kéziratok útján, később nyomtatásban terjedt s rögzített szövegénél fogva a középkor óta csak lényegtelenül változott. (Az eredeti „*Meum est propositum*“ mellett a hiátusos „*Mihi est propositum*“, az „*in taberna mori*“ mellett az „*in popina mori*“...) Népszerűsége, ismerete a hosszú századok alatt kizárólag diákos műveltségű rétegekre szorítkozott. Nemzeti nyelvű fordításaiban sem került a nép szájára.

Ezt a típust képviseli s ennek a szövegét fordítja nálunk Ráday Gedeon. Ráday (vagy Bürger) latin szövegét másolja Vass János énekgyűjteménye (1797, Széchényi Könyvtár, Oct. Hung. 161, 4/b), Farkas Lajos verseskönyve (XIX. sz. fordulója; Széchényi Könyvtár, Oct. Hung. 396, 61/b), a latin szöveget Ráday fordításával együtt Kresznerics Ferenc dalgyűjteménye (M. T. Akadémia, 184. a. rész, 35/a: latin, 35/b: magyar).

A második típus körül a legnagyobb zűrzavar uralkodik. Mindenekelőtt megállapítjuk, hogy a típus változatai közül kerülnek ki századok óta a ma is élő, énekelt, rögzítetlen, szabadon terjeszkedő diákdalok. Alapul és kiindulópontul az irodalmi szöveg első versszaka vagy két kezdő sora (*Mihi est pro*

¹⁸ Bretschneider a latin szöveget is közli. Az Orpheus és Bretschneider latin szövege közti eltérések:

Orpheus I. 3.: *dicant* — Bretschneider: *dicunt*.

Orpheus II. 3.: *melius* — Bretschneider: *dulcius*

Itt hívom fel a figyelmet Goethe ifjúkori barátjának, Joh. Georg Jacobinak híres dalára (*Nach einem alten Liede*, Werke, III. 51—53), amely jórészt a *Gaudeamus igitur*-t „átkötve“ ugyancsak a vágánsformát népszerűsíti:

*(Sagt wo sind die Veilchen hin,
Die so freudig glänzten,
Und der Blumen-Königin
Ihren Weg bekränzten? —)*

Két magyar átdolgozását ismerjük: az egyik a Szentjóbi Szabó Lászlóé (A poeta), a másik a Ráday Gedeoné (Mezei dal: Hol vagynak a violák...).

¹⁹ A dallamtörténeti és szövegtörténeti anyag leltározása: Ötödfélszáz énekek. Pálóczi Horváth Adám dalgyűjteménye az 1813. évből. Sajtó alá rendezte Bartha Dénes és Kiss József, Budapest, 1953. 696. — (Bartha), 859—60. (Kiss József). — A *Cantilena* első sorának első rögzítése a magyar filológiai irodalomban: Magassy Antal, E. Ph. K. 1901, 294., de Mapesre vagy az Archipoetára való hivatkozás nélkül; a második: Szabó T. Attila, *Kéziratok énekeskönyveink stb.*, Zilah, 1934, 169.: „Gualterus de Mappes „*Mihi est propositum*“ kezdetű nemzetközi diákéneke“. — L. ehhez: Kardos, *Deák műveltség és magyar renaissance*, 71.

positum in taberna mori . . . stb.) szolgál. Ehhez tapadnak aztán a bormámor, a jókedv ellenőrizhetetlen útját követve más vágánsdalok sorai, a felismerhetetlenségig eltorzított verstörmelékek, amelyeket nem fog össze más, csak a pillanatnyi helyzet, a közös ritmus és dallam. Ilyen helyzetekből születnek természetes nyelvváltás útján a nemzeti nyelvű vagy kevert (latin-német, latin-magyar) nyelvű változatok.

A változatsor elejére tenném a Bartha Dénestől (*A XVIII. század magyar dallamai*, Budapest, 1953, 31. sz.) közölt sárospataki (1798) szöveget, mert ez rögzíti a legszemléltetőbb módon a széténeklés és összeéneklés egész folyamatát:

1. *Vinus, vina, vinum, nomen adjectivum, stb.*
.....
2. *Meum est propositum in popina mori,
Dulce vinum fundere sitienti ori
Donec nigros angelos venientes cernam,
Cantantes pro ebris requiem aeternam.*
3. *Aeternam, aeternam, requiem aeternam
Cantantes pro ebris requiem aeternam.
Meum est . . .*
4. *Legat suas regulas poeta et rhetor,
Agat et dissentiat lites suas rhetor(?),
Quid quid agant ceteri, meum non est fori,
Meum est propositum in taberna mori . . .*

A vers, úgy, amint van, igazi „egyveleg“. A „vinus, vina, vinum“ messze vándorolt nemzetközi bordícséret első versszaka. (A század elején diáktársaságban változataival együtt még magam is hallottam.) A következő versszakoknak nem igen akad európai megfelelője s az a történeti érdekességük, hogy feltételezik nemcsak a közkeletű *Cantilena*, hanem a *Gyónás* egész csücsjelenetének ismeretét. A második versszakban a *Gyónás* XI—XII. versszakának átszövődését s az Archipoeta profanizáló szándékának olyan túlhatását látni („sanctos angelos“ helyett „nigros angelos“, „cantantes pro mortuis“ helyett „cantantes pro ebris“), amely már átlépi a XII. század határát s ujjabbkori travesztálásra vall. De hadd szemléltesse ezt a *Confessio* eredeti szövege:

- (XI) *Tercio capitulo memoro tabernam.
Illam nullo tempore spreui neque spernam,
Donec sanctos angelos venientes cernam
Cantantes pro mortuis: Requiem aeternam.*
- (XII) *Meum est propositum in taberna mori,
Ut sint vina proxima morientis ori.
Tunc cantabunt letius angelorum chori:
Sít Deus propitius huic potatori.*

A harmadik versszak — a mámoros hangulat tetőpontján — megközelíti azt a halandza-beszédet, amelyet olyan jól ismerünk a nemzetközi és magyar lakodalmi gajdokból. (L. Turóczy-Trostler József: *Fenekkel felfordult világ*, Budapest, 1942, és: *A tótágast álló világ*, Budapest, 1943.) Az utolsó versszak három első sorában újból egy jellegzetes középkori vágáns-töredékre ismerünk.

Az „összeénekelt“ szövegnek nyilván közös forrásból eredő pontos megfelelője található Jankovich Miklós egyik gyűjteményében (1801, Széchényi Könyvtár, Quart. Hung. 174, 4/a—4/b). Egy három versszakos változata a *Dunántúli Verseskönyv*-ben (Széchényi Könyvtár, Quart. lit. 700, 2/b—3/a. *Diversae Cantiones Latinae Saeculares*, V.). Ennek utolsó versszaka ugyan-csak „egyszeri olvasat“:

*Factum est convivium liberale multum,
epulis et poculis splendite excultum,
ibi postquam genio satis est indultum,
reliquerant socii me vino sepultum.*

Érdekes, hogy Pálóczi Horváth Ádám, aki pedig lefordította Bürger *Prometheus*-át s mint az *Orpheus* munkatársa és olvasója ismerte a *Cantilena* klasszikus szövegét, hiszen a maga Bürger-fordítása is itt jelent meg (*Orpheus* II. 250), *Kortsmatús*-ában, mégsem ezt, hanem a diákegyveleget követi.

Ha végül az eddig felszínre került magyarországi latin változatok számát megszerzem egy debreceni *Tréfás bordal*-lal,²⁰ amely szóról-szóra egyezik a sárospataki egyveleg két első versszakával, azt hiszem, sikerült legalább egy-két ponton annyira tisztázni a helyzetet, hogy most már a magyarnyelvű népi változatoknak egyfelől a latin összövegekhez, másfelől egymáshoz való viszonya is könnyebben tisztázható. Ez azonban kívül esik problémakörömön. Mindössze az „Életemnek végóráját töltöm a csárdába“-típushoz (Szúnyoghné nádaskönyve, 1900, Kodály Zoltán, 1936) járulnék hozzá két eddig ismeretlen változattal. Az egyiket Révész Imre akadémikus volt szíves közölni velem:

*Életemnek végóráját töltöm a kocsmában;
Onnan visznek szent angyalok fényes mennyországban.
Péter bácsi is azt mondja széles jókedvében:
Uram, ezt a jó borivót vegye kegyelmében...*

A másik változatot Buday Péter nyugalmazott balatonalmádi tanár halotta 1903-ban Désen egy nagyenyedi diáktól, s ő jegyezte fel számomra:

*Életemnek végórát töltöm a kocsmába,
Onnan visznek az angyalok széles mennyországba,
Az angyalok is azt mondják odafönt az égbe:
Uram, ezt a jó borivót vegye kegyelmébe.*

Az a szerény eredmény, amelyhez jutottunk, nincsen minden tanulság nélkül. A „Confessio“ néhány magyar műkedvelő magánügye, és látszólag kizáróan személyi szükségleteket elégít ki. De ha figyelembe vesszük, hogy Ráday fordítása révén más erővel együttműködve, a maga helyén a klasszikus szövegnek is része van egy új irodalmi kultúra kialakításában, megállapíthatjuk, hogy nem volt felesleges a kérdést napirendre tűzni. Arról persze szó sem lehet, hogy akár Bürger *Zechlied*-je, akár Ráday *Kortsmadal*-a ezen túlmenően befolyással lehettek volna a *Cantilena* kései népi származékainak elterjedtségére és sorsára. Nyilvánvaló, hogy itt egy teljesen külön

²⁰ Közölve: *Debrecen a régi magyar irodalomban.* (Magy. Irod. Ritkaságok, 58. 121. — Nyilván ebbe az összefüggésbe tartozik a Pósfalvai Tullok Mihálytól feljegyzett változat is, amelynek csak kezdő sorait — a *Meum est propositum in popina mori*-t idézi Magassy, E. Ph. K. 1901.)

fejlődéssel s ennek során egy nemzetközi irodalmi szövegnek népivé válásai kell számolnunk, amely ebben a formájában valóban közkeletű érzelmi szükségleteket tudott kielégíteni. A szöveg közvetítésére pedig nem vállalkozhatott, az egész folyamatot nem indíthatta el más, csak a diákság plebejus része, amely már társadalmi helyzeténél fogva is, érületileg is közel áll a néphez s minden költészet legősibb forrásához, a népköltészethez. Hogy ezt belássuk, felesleges akár a deákot, akár a deákok közvetítő szerepét misztifikálnunk.

Bizonyára jelentős eredményekkel járna és számos s mind a mai napig felderítetlen vagy homályos kérdést világosabban látnánk, ha a közvetítés társadalmi-ideológiai feltételeinek, a közvetítők személyének vizsgálata mellett a közvetítés formájára is kiterjesztenők a kutatást, arra, vajjon a közvetítés élőlészóval (emlékezetből) vagy pedig kézirat, nyomtatott könyv útján történik-e? Ritka eset az olyan, mint a *Cantilena potatoria*-é, amikor ugyanazt a versszöveget kétféleképpen közvetítik: egyfelől élőlészóval, korlátlan terjeszkedési lehetőségekkel a nép, másfelől könyv útján, korlátolt terjeszkedési lehetőségekkel egy szűkkörű irodalmi réteg számára. A népi változatok ősalakját nyilván a Thaly-közülte ponyvára került szöveg (XVIII. sz. vége) rögzíti a leghívebben:

*Nékem egy szép gondolat jutott most eszembe,
Fel is tettem én magamban: teljes életembe
Holtig bort nyalni,
A korcsmán meghalni ...
Hej dinom-dánom,
Töltsd tele nem bánom!*²¹

Ezzel a szöveggel aligha versenyezhet s ezért nem is szoríthatja ki Pálóczi Horváth fordítása, amely a latinnyelvű deák-egyveleg első versszakán alapul, amelynek alakításába azonban — amint két első sora mutatja — a népdal is beleavatkozott:

*Feltett szándékom nekem csapszéken meghalni,
Jó-bort tele torokkal nyelni, de nem nyalni;
Mig a setét angyalok érettem eljönnek,
S részegeknek aluvó nótát énekelnek.*²²

Nem árt egyre újból és újból rámutatni arra, hogy ma már nem érzük be bizonyos mágikus és misztikus erőkre való hivatkozással, amikor idegen szövegek és dallamok nemzeti recepciójáról beszélünk. Csak ha esetenként felvetjük a kérdést, micsoda szükségletek kielégítésére szolgál ez a recepció, milyen mértékben felel meg az anyagi javakat termelő nép vágyainak, ösztönös törekvéseinek, érzéseinek, csakis akkor vagyunk abban a helyzetben, hogy megértsük azokat a módosításokat és minőségi változásokat is, amelyek a recipiált szövegeken és dallamokon végbemennek. Itt azután nem mindegy, vajjon egy farsangi tréfának, egy vágáns dálnak, a *Nyúl éneké*-nek vagy egy zoltárnak, misztikus szövegnek, a reformáció harci énekének, Thomas Münzer egy szórvány-gondolatának befogadásáról és áthonosításáról van-e szó ...

²¹ *Vitézi énekek és elegyes dalok*, Pest, 1864. II. 385.

²² *Ötödfélszáz Énekek*, Akad. kiadás, 422.